

tunk: az átirás „sajnos eleve nem lehet tökéletes. Minél hűségesebb az eredetihez, annál nehezebben érthető az olvasó számára, a közérthetőség ára viszont az eredetitől való eltávolodás. Ennek mértéke mindkét irányból vitatható.” Ebben a tekintetben legfeljebb csak annyi kritika illetheti, hogy a mai olvasó számára ismeretlen szavak magyarázásának módjában helyenként következetlen: szándéka szerint a kötet végén levő szómagyarázatokban adja meg a gyakorta előforduló szavak értelmét, és zárójelben közli a ritkábbakat. De míg például a *viszon ellen* (ellenben, viszont) kifejezést a szómagyarázatban is, a szövegben is megadja, a *kedég* (pedig) szót csak a szómagyarázatban. Szerencsésebb lett volna, ha minden esetben a zárójeles megoldáshoz fordul. Néhány ma már nem használt szóalak értelmezése viszont hiányzik mindkét helyről: pl. a *maga* (noha) és a *rokon* (tüstént, azonnal) értelemben használt alakja magyarázat nélkül megnehezíti a szöveg értését.

Uray Pirokska

Emlékezetül hagyott írások. Erdélyi magyar emlékiratok. Válogatta, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Veress Dániel, Kolozsvár–Napoca 1983. Dacia Kk. 458 1.

Történeti források népszerűsített formában is történő közreadása valamennyi szakembernek szép és fontos feladata; a nem szakértő közönséggel való találkozás egyik módja ez, s az olvasóközönség történelemszemléletének, az olvasásra is érdekes szövegek segítségével való alakításának lehetősége. Éppen ezért roppant felelősségteljes feladat, különösen akkor, amikor a kiadni kívánt szövegekből csak válogatás megjelentetésére van lehetőség. A kiadónak ugyanakkor hinni kell azt is – különben miért csinálja –, hogy a kiválasztott szövegrészek érdekesekek annyira, hogy elegendő legyen csupán eligazító jegyzetekkel, s rövid, a korszak lényegesebb történeti összefüggéseire rámutató kísérőszöveggel kiadni az általa is emlékeztetre méltóként kiemelt elődeink szavát.

A szerkezeti aránytalanság az, ami elsőként szemünkbe tűnik Veress Dániel kötetének kézbévételekor (a 326 oldal forrásválogatás, több mint 120 oldal kísérőszöveg, jegyzet). Mindszenti Gáborral kezdve 25 emlékiratból találunk hosszabb-rövidebb részletet – csupán két olyan szöveget illesztett kötetébe a kiadó, amely nem tekinthető semmilyen szempontból emlékiratnak:

Keserői Dajka János beszámolóját David Pareusnak Bethlen Gáborról, és I. Rákóczi György intelmeit fiához. „E rövid írás besorolásával az összkép kiteljesítését véltük szolgálni, remélhetően az antológia szerkezetének megbontása nélkül” – írja Veress Dániel (423. l.) A kötet szerkezeti egységét valóban nem ez a két kis szöveg bontotta meg.

Az utolsó, a könyvben még szereplő emlékiró Nagyvárad Inczédi Pál, időben tehát Szapolyai János halálától a XVII. század legvégéig jutunk el.

Több szempontból is szerencsésebb lett volna kevesebb szerzőt szerepeltetni, itt azonban csak a szerintünk legfontosabbat emeljük ki: egy-egy szerzőtől hosszabb szövegrész szerepeltetése módot ad az olvasónak arra, hogy az illető szöveg értelmezési lehetőségei közül válasszon, s a maga véleményét szembesítheti a kísérőszövegben szereplő magyarázattal. És van még egy nagy előnye az ilyen megoldásnak: alkalmas ad a kiadónak arra, hogy megéreztesse a kötet kézbevevőjével azt, amit ő a kísérőszövegben még implicit formában sem jelezhet. Sok apró szövegrésznek olyan értelmű megrostálása, hogy az együttes tanulsága ellentmondjon az előszóval ugyancsak nem szerencsés: ismét a forrás látja kárát. Veress Dániel ez utóbbi megoldással sem próbálkozott; nehezen hihető ugyanis, hogy például Kemény János önéletrásából a „Lakodalomban Moldovában. Újabb követségben Vasile Lupunál” című rész az, amit feltétlenül ismernie kell a népszerűsítő forráskiadások olvasóinak. Ha beszélhetünk a „nyomdahibák iróniájáról”, akkor a 423. oldalon szereplő a válogatást ténylegesen jellemzi: „... a szemelvényeket is laposan meg kellett rostálnunk”.

Veress Dániel két kísérőszöveget is írt könyve elé: „Egy önkifejezési forma változásai és változatai” címmel az emlékiratirodalom műfaji jellemzőit mutatja be történeti és irodalomtörténeti szempontú vizsgálattal. Hatalmas munka lehet e 33 oldalas tanulmány mögött, s a szerzőnek bizonytalán több mondanója is volna erről a kérdésről; lehet ez egyik oka annak, hogy ez az előszó egy ismeretterjesztő műben nehezen olvasható, a mondatok jelzőkkel túlsúlyoltak, sokszorosán összetettek, (az erdélyi tiszta, egyszerű, üdítően helyes magyarságtól mindenképpen idegen stílusú) s végül is nem érik el azt a hatást, amit a szerző kívánt, tudniillik, hogy megbizonyosodjunk, az emlékiratirodalom „a határeset-műfajiságra a legpregnansabb példa”. Ez persze lehet igaz, csak ennek argumentálását nem biz-

tos, hogy egy népszerűsítő antológia élére helyezett tanulmányban kell elvégezni. Arról nem is beszélve, hogy a műfajelmélet már a magyar nyelvű szakirodalomban is régen túlélt azon a fogalmi zűrzavaron, amivel találkozunk. A legnagyobb hibáról már nem a szerző tehet: az előszó legnagyobb baja a tudományos párbeszéd hiánya, az, hogy a gondolatként megszületett, de leírásra még nem elég érett megállapítások nem kerülhetnek olyan szakmai közegbe, melyben fogalmilag feszesebbé, elméletileg megalapozottabbá válhatnak.

Veress Dániel kortörténeti áttekintéséről mely az előszót követi – nem szívesen írunk: szakkritikának helye nincsen. Amellett, hogy kiegészíthetjük olyan részletekben, amelyek a könyvismertetés örömeét okozzák (például, hogy Baranyai Decsi János biztosan nem írta meg történeti munkájának első kilenc decas-át) nem hagyhatunk szó nélkül néhány nyilvánvaló hibát: bosszantó a terminológiai zavar, amelyben Fráter György abszolút uralkodó, Bethlen Gábor pedig „felvilágosult abszolutista”; az egyetemi matrikulákban szereplő „Transsylvania” bejegyzés mögött meg lehet állapítani a beiratkozó nemzetiségét, például a hazai iskolák anyakönyveinek segítségével; vitatkoznunk kell egyes fejedelmek megítélésében, illetve megállapítanunk azt, hogy Veress Dániel ebben is (mint a műfaj-történeti bevezetőben, hangsúlyosan az európai párhuzamokra gondolva) mennyire a szakirodalom közhelyeit követi (a legkirívóbb példa erre I. Apafi Mihály); rá kell mutatnunk arra, hogy a Jósikák, Drágffyák, Kendeffyék románként való kiemelése meglehetősen ellentmondásos egy olyan dolgozatban, amely az uralkodó osztályok önkényét hangsúlyozza sejtetően a megtúrt vallások közül kirekesztettek felett; megkérdezzük, hogy minek tulajdonítható az, hogy a moldvai és havaselvei fejedelmek által kezdeményezett törökellenes harcokban, melyek az ő politikai koncepcióik szerint történtek, a harcoló egységek számaránya – csak egyetlen példa a könyvből – 11 000 erdélyi, s 3700 nem fejedelemségbeni.

Kiegészítéseket tehetünk, néhány konkrét dologra rámutathatunk, rákérdezhetünk, egy dolgot azonban nem lehet: vitatkozni egy olyan történeti koncepcióval, melyben Bethlen Gábor fejedelem Mihály vajda nagyszerű uniós-gondolatát viszi tovább, s amelyben minden tény eköré az elmélet köré csoportosul, minden korszakban megkeresve azt a „támpontot”, ami ezt igazolja. A kötet Magyarországon az előszavak nélkül kerül terjesztésre.

Összefoglalóan csak azt mondhatjuk, ami a könyv párjának (Román krónikáirók) címe: Kutasások az írásokat...

Monok István

Náday Károly–Sáfrán Györgyi: Történeti kutatások Kufsteinben. Czuczor Gergely rabsága. Historische Forschungen in Kufstein. Die Gefangenschaft von Gergely Czuczor. Bp. 1984. MTA Könyvtára 213 1. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei 14.)

A gyászos Kufstein mindannyiunk emlékeztében él. Vannak, akik külföldi útjukon meglátogatják, megilletődve járják a körfolyosót és szemlélik az emléktáblákat, a magyar foglyok emlékét őrző szobát. A debreceni születésű Náday Károlynak úgy adta a sors, hogy 1948-tól haláláig, 1983-ig ott élt a városban. Mindennap látta a várat, és lassan megérelelődött benne a gondolat, hogy megkísérli összegyűjteni a régi várfoglyokkal kapcsolatos dokumentumokat. Ehhez megvoltak a szerencsés adottságai. 1899-ben született Debrecenben, és tanulmányait még a temesvári cs. kir. hadapród iskolában végezte 1917-ben. Így mind a német, mind a katonai nyelvhasználatban járatos volt. Magyar származása, iskoláztatása, egyéni érdeklődése révén ismerte népe szabadságküzdelmeinek történetét. A kutatómunkához nagy szívszágra és rengeteg utánjárásra volt szükség, mert eredeti „állomány-kimutatás” csak néhány évről maradt fenn. Egy sor magyar és osztrák intézménnyel állt kapcsolatban, míg végre összegyűlt a jelen kötet anyag.

A kötet bevezetője a Náday Károly tollából származó *Kufsteini levél*. Ebben vázlatosan érinti Kufstein történetét, a településről 788-ból, magáról a várról 1205-ből való főljegyzéssel kezdve. 1310-ben már mint Purch-Burg szerepel az okmányokban, a tornyot 1522-ben fejezték be. Kazinczyknak a *Fogságom naplójából* vett leírással mutatja be a közelebbi színteret, a foglyok célját. Kutatásait, mint a kötet bevezető levelében tovább elmondja, a kufsteini várbörtönben levő imponzás emléktáblára felvett nevek alapján kezdte. A táblát 1937-ben helyezte el a budapesti Evangélikus Leánygimnázium. A piszkei vörösmárvány emléktáblán 94 név olvasható. Mint Náday kiderítette, ebből igazolhatóan a várbörtönben raboskodott 45, más helyeken töltötte fogságát 24, a többiről hiányoznak az igazoló iratok. A tévedések forrása az lehet, hogy az adatszolgáltatásra a volt rabok leszármazottait is felkérték, s a családi emlékezések bizonytalanságáról vallanak a pontatlanságok. Azonban Náday fel-